

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
„SFÂNTUL ANDREI ȘAGUNA”

TEZA DE DOCTORAT

PAPA INOCENȚIU AL III-LEA
(1198-1216)

- REZUMAT -

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

PR. PROF. UNIV. DR. NICOLAE CHIFĂR

DOCTORAND:

ȚOP PAUL DAN

SIBIU

2016

CUPRINS

INTRODUCERE	6

CAPITOLUL I

BISERICA APUSEANĂ ȘI RELAȚIILE CU IMPERIUL ROMAN ÎNAINTE DE PAPA INOCENȚIU AL III-LEA	10
<i>I.1. Preliminarii</i>	<i>10</i>
<i>I.2. Papalitate și Imperiu în evul mediu</i>	<i>14</i>
<i>I.3. Spiritualitate și societate între secolele X-XIII</i>	<i>22</i>
<i>I.4. Biserică și Papalitate</i>	<i>25</i>
<i>I.5. Bizanț și Occident</i>	<i>28</i>
<i>I.6. Cruciadele.....</i>	<i>30</i>
<i>I.7. Clerici și laici</i>	<i>33</i>
<i>I.8. Diecezele</i>	<i>35</i>
<i>I.9. Erezia</i>	<i>37</i>
<i>I.10. Conflictul dintre cele două puteri</i>	<i>38</i>
<i>I.11. Universitățile</i>	<i>40</i>

CAPITOLUL II

LOTARIO DEI CONTI DI SEGNI	42
<i>II.1. Familia Dei Conti</i>	<i>42</i>
<i>II.2. Educația din Lateran, Roma</i>	<i>45</i>
<i>II.3. Studiile de la Paris</i>	<i>47</i>
<i>II.4. Studiile superioare de la Bologna</i>	<i>50</i>
<i>II.5. Intrarea în cler și în serviciul Curiei – diacon și jurist</i>	<i>52</i>
<i>II.6. Ambiții, viziuni și scrieri</i>	<i>55</i>

CAPITOLUL III

PAPA INOCENȚIU AL III-LEA (8 ianuarie 1198-16 iulie 1216)	68
<i>III.1. Preliminarii</i>	<i>68</i>

<i>III.2 Contextul alegerii și consacrarea sa în Scaunul Apostolic de la Roma</i>	70
<i>III.3. Primele măsuri ca pontif</i>	77
<i>III.4. Inocențiu al III-lea – apărător al Bisericii</i>	84
<i>III.5. Reforma eclezială</i>	92

CAPITOLUL IV

PAPA INOCENȚIU AL III-LEA ȘI PUTERILE EUROPEI (1198-1216)

	96
<i>IV.1. Preliminarii</i>	96
<i>IV.2. Papa Inocențiu și Imperiul German</i>	98
<i>IV.2.1. Moartea lui Henric al VI-lea</i>	99
<i>IV.2.2. Inocențiu al III-lea și împărăteasa Constanța</i>	100
<i>IV.2.2.1 Markwald Anweiler, cavaler de Alsace și ofițerul german Diephold conte de Accera</i>	103
<i>IV.2.3. Filip de Suabia și Otto al IV-lea</i>	107
<i>IV.2.4. Papa Inocențiu al III-lea și tronul Imperiului German</i>	112
<i>IV.3. Inocențiu al III-lea și Franța</i>	122
<i>IV.3.1. Filip August și Ingeborg de Danemarca</i>	123
<i>IV.3.2. Franța sub interdict</i>	124
<i>IV.3.3. Finalul conflictului</i>	127
<i>IV.4. Biserica Romei și regele Ioan Fără de Țară</i>	129
<i>IV.4.1. Ioan Fără Țară</i>	130
<i>IV.4.2. Stephan Langton, Arhiepiscop de Canterbury</i>	131
<i>IV.4.3. Magna Carta</i>	137

CAPITOLUL V

INOCENȚIU AL III-LEA ȘI BISERICA BULGARĂ

<i>V.1. Preliminarii</i>	140
<i>V.2. Boris I și încreștinarea bulgarilor</i>	141

<i>V.3. Statul sau Imperiul Asăneștilor</i>	145
<i>V.3.1. Ioniță Kaloian</i>	153
<i>V.3.2. Papa Inocențiu al III-lea, Ioniță Kaloian, Vasile de Târnovo – coresepondență</i>	155
<i>V.3.2.1. Fragmente din corespondență</i>	156
<i>V.3.2.2. Texte integrale din Patrologia Latină</i>	162

CAPITOLUL VI

INOCENȚIU AL III-LEA ȘI CRUCIADELE	175
<i>VI.1. Preliminarii</i>	175
<i>VI.2. Papa Inocențiu al III-lea și politica sa cruciată</i>	177
<i>VI.2.1. Cruciada a IV-a 1202-1204</i>	181
<i>VI.2.1.1. Desfășurarea cruciadei pe etape</i>	186
<i>a. Prima negociere cu Veneția</i>	189
<i>b. Acordul papei și noul lider al expediției</i>	193
<i>c. Adunarea oastei cruciate</i>	195
<i>d. A doua negociere</i>	196
<i>e. Planul Alexios al IV-lea</i>	199
<i>f. Devastarea Constantinopolului</i>	201
<i>VI.2.3. Cruciada albigensă</i>	209
<i>VI.2.4. Cruciada copiilor</i>	214

CAPITOLUL VII

CONCILIUL AL IV-LEA LATERAN (1215)	223
<i>VII.1. Preliminarii</i>	223
<i>VII.2. Canoanele Conciliului IV Lateran</i>	225
<i>VII.2.1. Împărțirea și importanța acestor decrete</i>	228
<i>VII.3. Rolul conciliului IV Lateran din 1215</i>	239

CONCLUZII	242

Bibliografie	255

Declarație de autenticitate	273
CV	274

INTRODUCERE

Lucrarea de față este o biografie a Papei Inocențiu al III-lea a cărui pontificat s-a desfășurat între anii 1198-1216 și este structurată pe șapte capitole care încearcă să cuprindă principalele etape și fapte ale acestui pontif ce s-a remarcat în filele de istorie prin apogeul papalității.

Motivivația care a stat la baza realizării acestei teze a fost aceea că în literatura română de specialitate nu există o monografie a acestui pontificat și de asemenea o biografie a Papei Inocențiu al III-lea care este o personalitate controversată și complexă în istoria bisericească și nu doar.

Studiile și cercetările care s-au făcut legate de epoca și persoana acestui papă sunt de cele mai multe ori împărțite în două curente: unul care este extrem de dur la adresa papei Inocențiu al III-lea și altele ușor flexibile între obiectivitate și subiectivitate. Cel puțin în limba română nu există astfel de lucrări despre pontificatul lui Inocențiu al III-lea sau persoana sa, existând doar câteva legate de cruciada a IV-a sau problema Vlaho-Bulgarilor. În spațiul răsăritean ortodox pozițiile istoricilor de-a lungul vremii au fost și sunt în continuare extrem de dure, el fiind un condamnat mai mult decât un simplu papă al Romei; consecințele cruciadei a IV-a sunt cele care l-au consacrat ca un personaj negativ.

Printre lucrările cele mai importante se numără: *Innocent III: Vicar of Christ Or Lord of the World?* de James M. Powell, *Pope Innocent III and his times* de Joseph Clayton, *Pope Innocent III(1160/1161-1216) To root up and to plant* de John C. Moore, *The influence of Pope Innocent III on spiritual and clerical renewal in the Catholic Church during thirteenth century south western Europe* de Ralph Steven Ambrose Laing – acestea fiind mai noi ca apariție după anii 1990; *History of Latin Christianity : including that of the popes to the pontificate of Nicolas V.*, vol. IV, V, VI de Milman Henry, *Innocent III* de Binns L. Elliot, *Europe and the Church under Innocent III* de Packard Sidney etc. Aceste opere tratează în mod special pontificatul papei

Inocențiu al III-lea cu toate valențele sale; în ce privește Biserica Bulgară o carte de referință este cea a lui Alexandru Madgearu *Statul Asăneștilor*.

Cercetarea de față încearcă să expună cât mai clar și obiectiv acțiunile și viziunile acestui papă, prin apelarea adesea la diverse exerciții de imaginație care să sublinieze nu doar valoarea/rolul negativ (extrem de prezent în lucrările de specialitate și nu doar) cât și partea pozitivă în evoluția istoriei creștinismului a Europei Medievale, dar și a istoriei universale.

Pentru a înțelege mai bine cele întâmplate în acest pontificat și totodată de a percepe cât mai obiectiv persoana papei Inocențiu al III-lea, am încercat în primul capitol să redau cât mai în detaliu date legate de epoca respectivă din punct de vedere religios, politic, social, cultural etc, din atmosfera secolelor XI-XIII.

Cel de-al doilea capitol cuprinde date despre familia papei, educația sa și studiile sale de teologie și drept, precum și primele sale viziuni legate de societate, cler și imperiu. Tot aici am amintit și de primele sale lucrări de teologie pe care le-a redactat după închierea studiilor și avusese primul contact cu administrația papală.

Capitolul al III-lea prezintă momentul alegerii sale în calitate de cap al Bisericii Romane și totodată afirmarea publică a convingerilor și viziunilor sale legate de rolul clerului și starea societății. Pontificatul său începe sub semnul reformei morale, spirituale atât a societății cât mai ales a clerului pe care îl condamnă în baza abuzurilor și a luxului, dar și a altor abateri imorale. Ceremonia de consacrare a sa ca papă este una impresionantă atât ca prezență cât mai ales prin mesajul său față de Biserică și credincioși; alegerea sa o privește ca o căsătorie cu Biserica Romei și misiunea de păstor al creștinătății o revendică ca fiind universală asupra tuturor neamurilor. Accentuază aspectul că este vicar al lui Hristos și astfel părinte al tuturor, al întregii creștinătăți și se declară un eliberator, mod în care Roma și Italia îl privesc față de aspirarea imperială. Critică într-un mod ferm, dur abaterile clerului și moravurile acestuia, începând astfel reforma cu propria casă: clerul și curia papală.

În capitolul al IV-lea este descris papa Inocențiu al III-lea din perspectiva implicării sale politice, mai exact el este un lider politic în adevăratul sens al cuvântului; după ce începe reforma internă se îndreaptă spre cea din spațiul laic și începe prin supunerea prefectului Romei și a Senatului față de Sfântul Scaun Apostolic, iar aici am redat textul jurământului prefectului Romei față de papă. Trebuie spus că prefectul și Senatul reprezentau autoritatea imperială, iar

succesul de a supune papalității aceste două instituții într-un timp atât de scurt i-a adus lui Inocențiu simpatie din partea poporului, motiv pentru care a și fost perceput ca un eliberator.

Tot în capitolul al IV-lea este descris modul prin care acest papă a supus treptat întreaga Europă Sfântului Scaun de la Roma și cum din lider al Bisericii Romane a devenit în același timp un lider politic de temut. Ca tehnici folosite în acest sens și totodată în scopul atingerii intereselor Bisericii de Apus au fost: diplomația, strategii eficiente, interdictul, excomunicare și alte jocuri de culise.

Persoana papei Inocențiu al III-lea are la bază două elemente cheie și anume: teologia sau crezul său și ambiția personală, dar și sintagmele *Vicarius Christi* și *Dominus Mundi*.

Capitolul al V-lea prezintă o situație din zona răsăriteană și anume afirmarea Imperiului Vlaho-Bulgar de către Ioniță Caloian prin apelul său către Inocențiu al III-lea. Sunt redată aici câteva scrisori dintre cei doi care descriu într-un mod fin, diplomatic și ușor de înțeles caracterul și personalitatea celor doi: Inocențiu al III-lea și Ioniță cel Frumos; strategiile și evoluția negocierilor precum și prețul la care sunt dispuși cei doi să-l ofere pentru atingerea intereselor proprii sunt foarte bine observate în acest capitol.

Penultimul capitol tratează conceptul de cruciadă și se face trimitere la cele coordonate de papa Inocențiu al III-lea, cea mai cunoscută fiind cruciada a IV-a, dar și cea împotriva catarilor; este amintită și cruciada copiilor însă această inițiativă nu a aparținut papei, doar a avut loc în perioada sa și sunt puține comentarii ale lui Inocențiu la adresa ei.

Ultimul capitol prezintă desăvârșirea pontificatului și a viziunii papei în ce privește rolul Bisericii și a clerului, Conciliul IV Lateran din 1215 a cărui canoane, realizate de el însuși, cuprind: importanța unei vieți morale și religioase/catolice a credincioșilor precum și raportul dintre stat și Biserică. Sunt redată titlurile canoanelor și apoi scurte rezumate sau comentarii referitoare la conținutul și rolul lor.

Lucrarea se încheie cu o concluzie care plasează personalitatea papei Inocențiu al III-lea în centru celor patru puncte cardinale care pot defini pontificatul și persoana sa: misiunea divină – lider spiritual, misiunea profană – lider politic, puterea absolută – binomul Biserică și Imperiu, și puterea credinței – teologie și reformă spirituală.

Istoria l-a consemnat în filele sale atât ca papă cât și ca om politic, dar mai ales prin ceea ce a reprezentat cruciada a IV-a și apogeul papalității.

REZUMAT

Cuvinte cheie: Biserică, Imperiu, vicarius Christi, papalitate, Dominus Mundi, cruciade,

Capitolul I

Acest prim capitol descrie atmosfera politico-religioasă dintre secolele XI-XIII a Europei și în special a Bisericii Romane în raport cu societatea și autoritatea imperială.

Raportul de forțe dintre Stat și Biserică aduce evului mediu un nou spirit, o altfel de abordare, mai mult sau mai puțin favorabilă societății. Biserica Romei consideră că pe lângă atribuțiile ei ce țin de domeniul spiritual al oamenilor creștini (moralitatea, reforma spirituală, binele uman, convertirea ereticilor, serviciile religioase, decența, caritatea, consilierea și în final mântuirea oamenilor) are un drept legitim să se pronunțe în deciziile politice și mai ales în abuzurile nobililor față de comunitățile creștine. Astfel papa își revendică ambele puteri: spirituală și temporală. S-a ajuns, așa cum aminteam anterior, până la situația de a demite un rege/print/împărat din postura de Pontif al Scaunului Apostolic. Acolo unde deciziile politice (ale conducătorilor) nu serveau binelui religiei catolice, episcopul Romei avea dreptul de a interveni și de a negocia cu condiția obținerii unui rezultat favorabil Bisericii.¹

Observăm parcă un Stat supus Bisericii, însă nu chiar întru totul, deși amprenta Romei se remarcă până la cel mai înalt nivel. Având în vedere că Papa Inocențiu al III-lea este considerat ca fiind cel care a reușit să ducă Biserica Romei la apogeul ei, sesizăm că ogorul era destul de fertil pentru această realizare.

Perioada medievală se poate descrie din punct de vedere religios ca un timp confuz între *Biserica Apostolică*² și *Biserica Imperialistă*³, sintagme ce marchează atât istoria creștinismului apusean, cât și istoria imperiului. Creștinismul – prin întemeierea Bisericii în momentul de la Rusalii, pogorârea Sfântului Duh – are la bază forma Bisericii apostolice din primul secol creștin. Partea occidentală a Europei – Biserica Apuseană – cunoaște atât până la începutul evului mediu, cât mai ales în timpul lui, noi valențe ce vor duce la sintagma *Ecclesia Imperium*. În centrul Bisericii creștine se află persoana lui Iisus Hristos, credința într-un singur Dumnezeu, iar datorită

¹ Gosselin M., *op. cit.*, pp. 3-5

² Referire la Biserica primară și atitudinea Sfinților Apostolilor, viața apostolică.

³ Se face referire la puterea laică (teritorială) a împăratului/regelui asupra tuturor oamenilor. În evul mediu dorința de putere temporală a papei/Bisericii crește atât de mult încât episcopul Romei intervine în spațiul temporal subminând autoritatea imperiului.

acestui lucru și Imperiul are convingerea de existența unui singur împărat, o singură lege imperială, așa cum în cer este un singur Dumnezeu, tot așa și pe pământ este un singur rege. Dacă împăratul era încoronat sau uns de Biserică, era văzut ca fiind primul între oameni „*așezat nemijlocit de Dumnezeu*”⁴, cel care dă legi pentru poporul ce este creștin și își revendică dreptul de a se implica în Biserică, chiar prin numirea ierarhilor și oferirea de privilegii, ranguri, domenii etc.

Între cele două modele de dezvoltare – *Biserica Apostolică* și *Biserica Imperială* – se regăsesc o serie de contradicții, mai mult, ca urmare a ambiției pe care Roma prin succesorul Apostolului Petru și-o impune, ajungem să vorbim de îndată după Constantin cel Mare despre o monarhie papală care în timpul epocii medievale atinge apogeul. Biserica a avut într-adevăr ca model de administrare și conducere instituția Sfântului Imperiu Roman, de aceea până azi se poate observa o diferență de abordare diferită a celor două biserici surori, Catolică și Ortodoxă, și anume simțul și viziunea preponderent juridică a catolicismului, față de abordarea spirituală, ascetică, duhovnicească a Răsăritului. Observăm în această perioadă un progres în ceea ce înseamnă monarhia papală, urmată de o atitudine a spațiului laic de *imitatio sacerdotii*⁵, proces invers celui bisericesc de *imitationem imperii*⁶. Această imitare a imperiului se naște odată cu mutarea capitalei imperiului în Orient, astfel Roma veche se vede nedreptățită de *Noua Roma*⁷ și rămâne să viețuiască între popoarele barbare, singurul drept în fața noii Rome era cel de Scaun apostolic al Sfântului Petru, dar și așa, Răsăritul subliniază și în această privință o nuanță de superioritate, mai exact că atât Apostolul Petru cât și Pavel sunt din Orient.

Capitolul II

Lotario dei Conti s-a născut în anul 1160/1161 în apropiere de Roma, mai exact la castelul Gavignano de lângă orașul Anagni și în apropiere de Segni. Familia în care s-a născut era una de origine nobilă cu o potență financiară suficient cât să asigure tânărului Lotario un viitor strălucit. Tatăl său se numea Trasimundo (Trasmondo) dei Conti *de comitibus Signiae*⁸ și pe mama sa o chema Claricia Scotti, care făcea parte dintr-o familie patriciană importantă în

⁴ Jacques Goff, Jean-Claude Schmitt, *Dicționar tematic al Evului Mediu Occidental*, trad. de Roșioru Mădălin, Farcaș Nadia, Burducea Denisa, ed. Polirom, București, 2002, p. 58.

⁵ Imitarea sacerdoțiului.

⁶ Imitarea imperiului.

⁷ Constantinopol.

⁸ Andre Vouchez/Augusto Vasina, *Storia del Cristianito – Apogeo del papato ed espansione della cristianita (1054-1274)*, vol. 5, ed. Borla/Citta Nuova, p. 504.

acele vremuri. Datorită legăturilor și a poziției sociale pe care familia Dei Conti le deținea, Lotario va beneficia de cele mai bune școli ale vremii începând cu Roma, iar apoi studiind la Paris și Bologna; contextul relațiilor familiei sale îl vor duce în spațiul religios, atât în Curia papală cât și în treapta clericală, având o bună pregătire juridică și teologică.

Lotario va intra în slujba Bisericii și a Curiei încă de pe vremea studiilor de drept din Bologna, într-un context în care se pare că odată pornit spre studiile de drept tinde a se remarca în cercurile Curiei Papale. Faptul care dovedește că era cunoscut sau renumit deja în perioada formării sale în drept, este compus din trei momente avute loc în anul 1187; primul este prezența sa într-o delegație papală, mai exact a doi legați papali la Grandmont, cu probleme de interese ale Sfântului Scaun; al doilea moment este cazul călugărilor de la Canterbury care par să intre în grațiile tânărului lui Lotario pentru a le sprijini cauza, din aceasta rezultă că era un om influent și perspicace; al treilea moment este cel în care papa Grigorie al VIII-lea, pontif ce a condus Biserica Romei o perioadă scurtă 21 octombrie-17 decembrie 1187, îl hirotisește ca diacon al său la doar 27 de ani, în contextul unei vizite în Bologna pentru câteva zile.⁹

La finele anului 1189 sau începutul lui 1190, tânărul Lotario va deveni cardinal în baza a două considerente importante. Încă de la început Lotario a avut un sprijin important din partea cardinalului Paul Scolari, fratele mamei sale, care va urma la tronul papal îndată după moartea papei Grigorie al VIII-lea. Pe de altă parte și-a creat o imagine prin pasiunea studiului, Paris și Bologna, care i-a adus o notorietate și o deschidere mare spre o carieră de excepție, și mai ales că era altfel față de alți tineri; s-a remarcat în timp prin faptul că era un om și papă diferit de ceilalți din evul mediu, pe lângă rolul istoric pe care îl avea, fiind și un umanist și un om pasional prin definiție.¹⁰

Odată cu introducerea sa în treapta cardinalilor de către unchiul său papa Clement al III-lea în anul 1189/1190 la Biserica Sts. Sergio și Bacco din Roma, profită de planul papei de a-și forma un număr mare de cardinali instruiți în vederea asigurării unui control puternic în oraș. Este implicat într-o serie de misiuni ale Curiei și mai mult, la un moment dat ocupă și funcția de judecător sau audit în cadrul acestei instituții. Activitatea sa din cadrul Curiei se desfășoară pe parcursul a 7 ani, timp în care observă o serie de aspecte legate de raportul *sacerdotium* vs

⁹ Ralph Steven Ambrose Laing, *The influence of Pope Innocent III on spiritual and clerical renewal in the Catholic Church during thirteenth century south western Europe*, University of South Africa ETD, 2012, pp. 45-46. Vezi și John C. Moore, *op. cit.*, pp.11-12.

¹⁰ C.H.C. Pirie Gordon, B.A., *op. cit.*, pp. 15-16. Vezi și John C. Moore, *op. cit.*, p. 12.

imperium, și începe să-și creioneze un alt portret de papă, diferit de cel al înaintașilor sau contemporanilor săi. Conștientizând că Europa creștină și întreaga lume se schimbă într-un regim alert, postura de papă nu trebuie să mai fie cea de adversar, ci însăși Roma, Sfântul Scaun trebuie să preia frâiele puterii atât cea spirituală cât și cea temporală, și să creeze un stat sau mai bine zis o uniune a statelor creștine care să fie în subordinea preceptelor morale, ecleziastice și în sfârșit în ascultarea de Scaunul Apostolic de la Roma. Legea laică trebuia să fie în armonie cu legea Bisericii, apare ideea de soare și lună, conform căreia Biserica Romei este Soarele ce luminează, iar *imperium*-ul își trage strălucirea asemeni lunii de la Soare, această idee atrăgându-l atât de mult încât o va aplica cu succes îndată ce urcă pe scaunul de pontif.

Capitolul III

Viața Bisericii între secolele XI-XII este o continuă reformă – ecleziastică și spirituală – și se desfășoară sub presiunea unei neîntrerupte lupte dintre *sacerdotium* și *imperium*. Această stare conflictuală era una caracteristică Europei de Apus unde Scaunul Apostolic de la Roma, ce pretindea o poziție de *Mater Ecclesia* față de toate bisericile creștine ale Occidentului, se zbatea să facă față puterii principilor și să-și păstreze identitatea și independența. Întreaga luptă a Romei se dă în virtutea originii divine a Bisericii, mai exact sub sintagmele *vicarius Petri*, *vicarius Christi*.

Prin urmare la vârsta sa de 37/38 de ani avea o pregătire și o experiență foarte complexă ce îl va recomanda pentru funcția de pontif. Deși vârsta era una mai rar întâlnită la alegerea unui papă și punea oarecum acest pontif într-o lumină mai puțin încrezătoare pentru viitorul Bisericii Romei, se pare că nu a fost așa, ci, dimpotrivă, papalitatea va cunoaște sub domnia sa perioada cea mai înforitoare și puternică din istoria Sfântului Scaun.

Luxul, simonia, falsul și imoralitatea clerului au fost primele aspecte abordate de tânărul papă Inocențiu al III-lea, conștient fiind de gravitatea lor și de necesitatea aplicării sistemului gregorian de reformă pentru a rezista în fața invaziei imperiale și eretice.

Reforma clerului a fost o prioritate a lui Inocențiu al III-lea datorită experienței din cadrul Curiei, dar și datorită mentorului său papa Grigorie al VII-lea care a tras un semnal de alarmă referitor la conduita clerului și misiunea acestora. Era conștient că întreg planul său de reformă și consolidare a papalității, și în special al Bisericii lui Hristos, nu putea fi realizat dacă nu îmbunătățește sistemul de implementare al ideilor sale.

Capitolul IV

Europa secolului al XIII-lea era dominată de cei doi poli de putere, și anume Imperiu și Biserică, dar și de o spiritualizare a statelor creștine de către papalitate în fața a altor două comunități ecleziastice: Creștinătatea Greacă și Islamul. Dacă ne referim strict la Europa politică, imperialistă situația societății era într-o continuă schimbare, dar această schimbare viza fără doar și poate imaginea și statutul Bisericii Apusene; atâta timp cât majoritatea statelor europene erau creștine, spectrul politic nu putea exclude prezența și rolul Bisericii în societate. Se naște astfel eternul conflict și război, văzut și nevăzut, dintre cele două entități, imperium și sacerdotium, motiv pentru care creștinătatea latină reprezentată prin papalitate va avea parte de o serie de acte, fapte și decizii mai mult sau mai puțin morale ori conforme învățaturii Bisericii, directe sau indirecte.

Dincolo de lupta dintre cele două instituții – stat și Biserică – a existat și o continuă luptă în interiorul Bisericii și între cele trei comunități spirituale prezente în Europa Evului Mediu: creștinătatea latină (Papalitatea/Biserica Romei), creștinătatea greacă (Bizanțul/Biserica Bizantină) și Islamul (Orientul Islamic); aceste trei spații spirituale sunt puternic legate de forțele politico-militare și din această cauză vor fi pioni și piloni însemnați ai vieții Europei Creștine.

Papa Inocențiu al III-lea a avut o viziune cu totul aparte față de imperiu și față de relația imperiu – ecclesia, astfel nu a avut ca obiectiv distrugerea acestuia, ci din contră o înnoire a lui într-o formulă proprie. Această formulă era una clar favorabilă papei în ce privește dobândirea unui control și a unei dominări papale asupra statelor creștine europene. În toate discursurile sale publice în care se referea la rolul Bisericii în viața imperiului amintea de acea comparație dintre Soare și Lună, cei doi luminători ai cerului puși de Dumnezeu, pe care îi aducea ca model pentru relația Stat și Biserică; de aici rezulta primatul Bisericii asupra tuturor regilor și a statelor creștine și nu doar.¹¹

Mărul discordiei și eternul conflict dintre papalitate și imperiu izvoră din puterea asupra teritoriilor și a oamenilor, adeseori de înțeles pentru stat și de neînțeles pentru Biserică. Biserica Romei era conștientă de beneficiile pe care i le putea oferi o relație bună cu imperiul sau chiar o dominare a acestuia; și imperiul era conștient că Biserica este un mijloc bun de manipulare și o sursă de stabilitate socială, până la urma urmei Europa fiind un pământ creștin, fapt pe care

¹¹ Hill, David Jayne, *A history of diplomacy in the international development of Europe*, vol. 1, New York, Longmans, Green and CO., New York, 1911, pp. 319-320.

suveranii nu-l puteau omite. Totuși, putem afirma că papalitatea sau Biserica avea, ca instituție, mai mare nevoie de stat decât statul de Biserică, de aceea privilegiile teritoriale sau cele legislative, dobândite din partea unor împărați sau suverani creștini, au reprezentat un obiectiv central al Romei de a le menține sub control deoarece îi conferea putere economică și nu numai. Ca urmare s-a făcut tot posibilul ca acestea să nu fie pierdute din patrimoniul Bisericii, reprezentând garanția supraviețuirii sale;

Punctul de plecare al papei Inocențiu al III-lea în această cursă de redobândire a patrimoniului Bisericii Romei și a impunerii prezenței papalității în cursul vieții societății este implicarea în alegerea noului suveran al imperiului după moartea lui Henric al VI-lea; avea nevoie neapărat de un succesor al imperiului care să susțină cauzele și interesele Romei, astfel profită de conflictul imperial privind succesiunea la tron dintre Otto duce de Brunswick și Filip de Suabia; deschide un conflict diplomatic cu regele Filip August al Franței pe tema mariajului acestuia de natură imorală în ce privește eliminarea reginei de drept, Ingeborg; se va folosi de Filip al Franței în procesul de constrângere al regelui Ioan al Angliei, și se va implica și în alte state creștine mai mici precum Ungaria, Polonia, Portugalia sau partea de Răsărit a Europei, vlahii, Ioniță Caloian sau Țara Sfântă.¹²

Capitolul V

Partea de est a Europei și în special Imperiul Bizantin a reprezentat un subiect de interes maxim pentru politica papei Inocențiu al III-lea în ce privește procesul de expansiune a Bisericii Catolice, a influenței și dominației Sfântului Scaun. Urmărilor Schismei din 1054 nu au fost de o natură atât de gravă încât să nu mai existe șanse de reconciliere, motiv pentru care partea estică creștină rămâne un obiectiv cert de atins al oricărui pontif.

Situația Imperiului Bizantin și raportul său cu statele vecine, dar mai ales conflictele interne vor genera papei nenumărate motive de implicare și importante oportunități de a realiza acea unire dintre Biserica Latină și cea Răsăriteană pierdută; politica sa se bazează pe exploatarea oricărui element ce ar putea fi influențat de Sfântul Scaun sau chiar de unică salvare a unei situații politico-religioasă.

¹² *A history of popery; containing an account of the origin, growth, and progress of papal power; its political influence in the European states-system, and its effects on the progress of civilization. To which is added, an examination of the present state of the Romish church in Ireland; a brief history of the inquisition; and specimens of monkish legends*, London, J.W. Parker, 1838, pp. 89-90.

Așa numita *problemă bulgară* din secolele XI-XIII a luat formă o dată cu apariția celor trei vlahi – Petru, Ioan Asan și Ioniță – pe scena politică din Balcani prin revolta lor față de Imperiul Bizantin și lupta pentru independență, atât laică cât și de factură religioasă. Pe toți trei, cronicarii acelor vremuri i-au văzut ca niște oameni curajoși, lideri puternici și foarte buni strategii din punct de vedere militar și politic; dacă în această perioadă începând cu 1198, în occident noul papă, Inocențiu al III-lea, începe o luptă de eliberare a Bisericii de sub influența Imperiului German prin diverse strategii politico-religioase și la un înalt nivel diplomatic, tot așa se afirmă și Ioniță în spațiul bizantin față de Constantinopol și conducerea imperială. Aceste elemente îi fac să aibă multe în comun și soarta îi va aduce în postura de aliați luptând pentru aceleași idei și chiar împotriva aceluiași inamic – Imperiul Bizantin.

Relația dintre cei doi lideri, Inocențiu al III-lea și Ioniță, nu este altceva decât o continuare a celei întreprinse de predecesorii lor în vederea expansiunii politice și religioase. Scaunul Apostolic avea ca obiectiv convertirea cât mai multor state din Orient la credința catolică precum și recunoașterea autorității papale în întreaga lume creștină; alianța statelor creștine aflate sub ascultarea Romei prezenta o siguranță politico-militară pentru cei care nu se aflau încă membri ai acesteia, era o forță care pentru oricare stat neafiliat papalității putea dobândi reale și consistente avantaje. În acest context apare și intersecția dintre Roma și împărații/țarii bulgari care nu doreau altceva decât două lucruri: câștigarea independenței față de elementul grec/bizantin și recunoașterea imperiului Vlaho-Bulgar ca stat independent egal cu celelalte state creștine, desigur cu o afiliere la Roma a Bisericii proprii. Astfel noul țar, Ioniță cel Frumos, dorea cu orice preț să se desprindă de autoritatea bizantină, atât politic cât și religios; de asemenea dorea să fie recunoscut de papă ca împărat creștin și să i se ofere ridicarea Bisericii Bulgare la nivel de patriarhie, toate acestea în schimbul păstrării păcii din estul Europei și recunoașterea Bisericii Romane de la Roma prin supunere și ascultare.¹³

Între cele două părți au loc un schimb de delegații care aveau rol de a intermedia negocierile și de a menține vie relația diplomatică; papa trimite trei mesageri la curtea lui Kaloian: primul mesager a fost arhiepiscopul Dominic de Brindisi, al doilea a fost un apropiat al său de la Roma Ioan Capelanul și al treilea a fost cardinalul Leo; aceștia au fost însărcinați să transmită mesajul pontifului și să poarte discuții în nule său cu partea bulgară.

¹³ D. Mishew, *The Bulgarians in the past*, Lausanne, Librairie Centrale des Nationalites Rue Caroline, 1919, pp. 26-27.

Capitolul VI

La începutul secolului al XIII-lea situația creștinătății era una destul de instabilă din cauza a două lucruri: conflicte interne ale Bisericii Creștine și pericolul musulman care bătea la ușa creștinătății deja fărâmițată din motive mai mult subiective. Ideea de Biserică Creștină cea Una era un vis mai mult al Romei decât al Constantinopolului, dar care prinde contur în jurul tensiunii islamice care amenința creștinătatea orientală, fapt care a dus la o atitudine de acceptare a ajutorului Romei în lupta Răsăritului de a păstra patrimoniul Țării Sfinte sub dominație creștină.

Fenomenul de cruciadă a fost foarte prezent în politica papei Inocențiu al III-lea, fapt pentru care istoricii menționează un număr de trei cruciade, toate trei cu o imagine aparte; cruciada a IV-a, cruciada copiilor și cruciada împotriva catarilor, fiecare cu o importanță deosebită pentru acea vreme. Dacă cruciada a IV-a avea ca scop eliberarea Țării Sfinte de sub musulmani, această formă sau strategie este folosită de Inocențiu al III-lea pentru combaterea ereziilor din cadrul Bisericii Romei; cruciada copiilor este una cu totul specială prin prisma gândirii ce a dat naștere la apariția ei, dar ea nu a fost una avizată de papă, dimpotrivă, papa a cerit să se renunțe la ea din cauza conținutului ei. Mai multe despre fiecare vom menționa mai târziu și pe rând.

Cruciada albigenză a mai avut două etape care s-au desfășurat după pontificatul lui Inocențiu al III-lea și rămâne în istoria lumii ca un mare act de cruzime dus la extrem, purtat în numele lui Dumnezeu.

Un eveniment cu totul aparte, am putea spune ieșit din comun, și care ne arată o altă fațetă a societății medievale sau mai bine zis a gândirii religioase dusă la extremă a fost cruciada copiilor din anul 1212. O posibilă explicație a unei asemenea inițiative ar fi eșecul cruciadei a IV-a, dar mai ales educarea societății medievale în credința sacrificiului pentru locurile sfinte și voia lui Dumnezeu sau mai bine zis porunca lui Dumnezeu de a elibera acele locuri; clasele sociale simple aveau bine asimilată această datorie a creștinilor de a realiza sacrificii importante, vitale pentru a elibera locurile creștine de păgâni, concept implementat de Biserică.

Dacă e să ne referim strict la politica cruciată a papei Inocențiu al III-lea, observăm că acest tip de abordare a situațiilor problematice ale Bisericii era foarte bine conturat în gândirea papei încă de pe vremea când era doar un cardinal. Dovada în acest sens fiind apelul rapid pe care-l face spre a iniția o nouă cruciadă și mai ales prin identificarea elementelor care au dus la

eșuarea cruciadei anterioare; în acest sens realizează o reconfigurare a întregului proces de formare a unei cruciade. Revizuirea acestui djihad creștin o face pe trei direcții fundamentale: recrutarea cruciaților, mai exact calitatea și convingerile celor care se înrolează în oastea cruciată; apoi resursele financiare, consideră că acest aspect este esențial să fie asigurat de la bun început și suficient; o coordonare eficientă a acestor expediții de către oameni realmente pregătiți și cu cele mai sincere intenții. În opinia lui, cele trei aspecte enumerate anterior au fost neglijate până în prezent și datorită acestui lucru ultimile două cruciade au fost un insucces.¹⁴

Capitolul VII

Un obiectiv central al papei Inocențiu al III-lea a fost acela de a reforma Biserica Romei atât din punct de vedere administrativ cât și canonic, dar mai ales o reformă spirituală a clerului și societății. Politica sa papală dintre anii 1198-1215 se va regăsi și desăvârși în lucrările conciliului al IV-lea de la Lateran din 1215, un conciliu de o amploare nemaiîntâlnită până atunci.

Cel de-al XII-lea Conciliu Ecumenic sau Conciliul IV Lateran cum mai este cunoscut a fost un act de glorie sau mai bine zis de încununare a pontificatului papei Inocențiu al III-lea, un eveniment proiectat în laboratoarele Scaunului Apostolic și la care papa a fost autorul principal al tuturor canoanelor propuse în timpul conciliului. Pentru ca acest conciliu să fie unul de o notorietate și autoritate indiscutabilă, de fapt era de așteptat să fie așa deoarece personalitatea lui Inocențiu al III-lea putea fi și este cuprinsă în sintagmele vicar al lui Hristos și stăpân al lumii, așa că lista celor vizați spre participare a fost întreaga lume creștină și politică. Este impresionant numărul de participanți, mai exact în jur de 70 de patriarhi și arhiepiscopi, 400 de episcopi și peste 800 de abați, stareți și reprezentanți ai ordinilor monahale, toți aceștia venind din vestul și estul creștinătății.¹⁵

Numărul clerului participant a fost în jurul cifrei de 1300 din care 70/71 erau patriarhi și arhiepiscopi, iar la acest număr impresionant se mai adaugă prezența multor lideri de stat și ambasadori sau delegați ai statelor creștine, regiuni din întreg cuprinsul Europei; state precum

¹⁴ Thomas Asbridge, *Cruciadele*, ed. Polirom, Iași, 2013, pp. 367-368.

¹⁵ Ullman, Walter, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London: Routledge, 2003, p. 221.

Franța, Anglia, Cipru, Aragon, Imperiul latin, Regatul Siciliei, Ierusalim sunt doar câteva mai reprezentative la care se adaugă și altele.¹⁶

De asemenea papa Inocențiu al III-lea a venit în fața conciliului cu o agendă de lucru bine pregătită și strategică în vederea obținerii unui succes, așadar are loc o prezentare a 70 de canoane realizate de el pe care le supune nu unei dezbateri, ci mai degrabă unei validări deoarece nici un canon nu a suferit vreo modificare față de forma propusă de pontif.¹⁷

O clasificare a acestor canoane se poate face în 15 teme care vizează în special clerul, erezia și societatea creștină. Astfel, primul canon se referă strict la credința catolică, canoanele 3 și 4 la problema ereziilor, al IV-lea canon face trimitere la divergențele legate de superioritatea răsăritenilor față de latini, canonul 5 este dedicat pozițiilor sau a ordinii patriarhiilor în rang, canoanele de la 6 la 13 sunt de natură disciplinară, canoanele 14-22 sunt pentru reforma spirituală a clerului, canoanele 23-32 clarifică modul de alegere al ierarhilor precum și administrarea tainelor, canoanele 33-34 sunt legate de taxele bisericesti, cele de la 35-49 se referă la chestiuni de natură judiciară, mai exact instanțe bisericesti, proprietăți, acțiuni disciplinare, abuzuri juridice etc, canoanele 50-52 fac trimitere la taina căsătoriei, canoanele 53-61 sunt cu referire la acea taxă de zeciuială și clarifică sistemul/legislația în baza căreia trebuie să funcționeze, canonul 62 este dedicat sfinților moaște/relicve sacre, canoanele de la 63 la 66 tratează problema simoniei, canoanele 67-70 fac referire la situația și relația cu mediul iudaic, iar la finalul celor 70 s-a mai dat un canon care făcea referire la cruciade.¹⁸

¹⁶ Packard, Sidney R., *Europe and the Church under Innocent III*, New York: Henry Holt, 1927, p. 92.

¹⁷ Packard, Sidney R., *op. cit.*, p. 93. Logan, F. Donald, *op. cit.*, p. 195.

¹⁸ Anne J. Dugan, *Conciliar law 1123-1215 – The legislation of the Four Lateran Councils* în vol. *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140-1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX* by Wilfried Hartmann, Kenneth Pennington, CUA Press, 2008, pp. 341-352.